

https://doi.org/10.31516/2410-5325.069.07

УДК 94:316.343-057.85:001]:001.32ВУКСУ]“ 192”(045)

В. М. Шейко, доктор історичних наук, професор, Харківська державна академія культури, м. Харків

rector-2@ic.ac.kharkov.ua

http://orcid.org/0000-0002-3532-7439

РОЛЬ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОМІТЕТУ СПРИЯННЯ ВЧЕНИМ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАУКОВОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ¹

Аналізується фактичний, переважно архівний маловідомий матеріал щодо діяльності Всеукраїнського комітету сприяння вченим (ВУКСУ) в першій половині 20-х рр. ХХ ст. Аналіз дозволив висвітлити масштабну роботу ВУКСУ, спрямовану на матеріальну, правову, моральну та побутову допомогу переважно науковій інтелігенції України в її діяльності й відпочинку в ті скрутні роки, що відзначились голодом, холодом, розрухою та епідеміями. Особлива увага приділяється роботі ВУКСУ, яка спрямовувалась на налагодження ділової співпраці наукової інтелігенції з більшовицьким режимом в Україні.

Ключові слова: *Всеукраїнський комітет сприяння вченим, наукова інтелігенція, українська культура, матеріальна допомога інтелігенції, радянсько-більшовицький режим в Україні.*

В. Н. Шейко, доктор исторических наук, профессор, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

РОЛЬ ВСЕУКРАИНСКОГО КОМИТЕТА СОДЕЙСТВИЯ УЧЕНЫМ В СОХРАНЕНИИ НАУЧНОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ 20-Х ГОДОВ ХХ ВЕКА

Анализируется фактический, преимущественно архивный малоизвестный материал о деятельности Всеукраинского комитета содействия ученым (ВУКСУ) в первой половине 20-х гг. ХХ в. Анализ позволил осветить масштабную работу ВУКСУ, направленную на материальную, правовую, моральную и бытовую помощь преимущественно научной интеллигенции Украины в ее деятельности и отдыхе в те трудные годы, которые отличались голодом, холодом, разрухой и эпидемиями. Особое внимание уделяется работе ВУКСУ по налаживанию делового сотрудничества научной интеллигенции с большевистским режимом в Украине.

Ключевые слова: *Всеукраинский комитет содействия ученым, научная интеллигенция, украинская культура, материальная помощь интеллигенции, советско-большевистский режим в Украине.*

V. M. Sheyko, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE ROLE OF THE ALL-UKRAINIAN COMMITTEE FOR THE ASSISTANCE TO SCIENTISTS IN THE PRESERVATION

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

OF THE SCIENTIFIC INTELLIGENCE IN THE FIRST HALF OF THE 1920S

Relevance. The issue of the activities of the All-Ukrainian Committee for the Assistance to Scientists (AUCAS) aimed at helping the survival of the old, mostly scientific, intelligentsia of Ukraine in those rather dangerous for the intelligentsia years is still little-investigated. Its coverage makes it possible to present a real picture of the attitude of the Bolshevik regime in Ukraine to the old intelligentsia, which testifies to the “class” hatred of this regime for the intelligentsia and forced formal care for their representatives, on the one hand. On the other hand, this study enables to identify the real attitude of the bourgeois intelligentsia to the Soviet government in Ukraine.

Research methodology. The author uses culturological principles and methods, which allowed analyzing the rich factual material on organizing the AUCAS's comprehensive assistance to scientists in their survival in those hard times. The culturological methodology makes it possible to identify the forms and methods of the process of establishing business relations of the new government with the scientific intelligentsia of Ukraine and the AUCAS's role in this process.

Results. Drawing on rich and diverse, mostly archival, material the author manages to present the significant and positive AUCAS's activities, aimed at helping the survival of the old scientific intelligentsia of Ukraine in the difficult economic, political, legal, moral and living conditions of those critical years, when the Bolshevik regime, full of the “class” hatred to the intelligentsia, was forced to take care of their representatives. The new authorities tried to attract the old intelligentsia to their side.

Novelty. The paper studies the effective forms and methods of the AUCAS's comprehensive assistance to scientists in their survival in those hard times drawing on the culturological methodology. One of the factors of the survival was the direct requirement to establish business cooperation with the Soviet regime, because this made it possible, above all, to earn money for living. And the AUCAS's activities in this regard were of great significance.

Practical significance. The results of this study can be used for further research of the issues mentioned above as well as in the process of studying the courses of theory and history of Ukrainian culture. They also can be used in the educational process while studying the courses of cultural studies.

Key words: *the All-Ukrainian Committee for the Assistance to Scientists, the scientific intelligentsia, Ukrainian culture, material assistance to the intelligentsia, the Soviet-Bolshevik regime in Ukraine.*

Слід зауважити, що історіографію проблеми «Влада, інтелігенція, українська революція» автором було досліджено і висвітлено в попередніх публікаціях (1. Шейко, В. М. (2019). Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917–1921 рр.: історіографія за окремими сферами культури. *Вісник Харківської державної академії культури*. Серія: *Соціальні комунікації*. Збірник наукових праць. Вип. 54, 135–149. Харків; 2. Шейко, В. М. (2019). Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917–1921 років: персоніфікована історіографія. *Культура*

України. Серія: Культурологія. Збірник наукових праць. Вип. 64, 95–114. Міністерство культури України, Харківська державна академія культури. Харків; **3.** Шейко, В. М. (2019). Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917–1921 рр.: галузева історіографія. *Вісник Харківської державної академії культури. Серія: Соціальні комунікації.* Збірник наукових праць. Вип. 55, 26–44. Харків; **4.** Шейко, В. М. (2019). Українізація та інтелігенція в часи Української революції 1917–1921 рр.: історіографічний аспект. *Культура України.* Збірник наукових праць. Вип. 65, 18–34. Міністерство культури, молоді та спорту України, Харківська державна академія культури. Харків; **5.** Шейко, В. М. (2019). Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917–1921 рр.: узагальнена історіографія. *Культура України.* Збірник наукових праць. Вип. 66, 9–29. Міністерство культури, молоді та спорту України, Харківська державна академія культури. Харків).

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, на початку 20-х рр. XX ст. Україна після Першої світової і громадянської воєн та інтервенції розпочала відновлення народного господарства, яке неможливо було здійснити без залучення до цього процесу старої інтелігенції. В. І. Ленін у своїх роботах неодноразово це визнавав (Ленін, 1973, с. 163, 165), що набуло відображення і в Програмі, прийнятій на VIII з'їзді РКП(б), яка поставила завдання «негайного, широкого та всестороннього використання залишених нам у спадок капіталізмом фахівців науки і техніки...» (Програма Російської Комуністичної партії (більшовиків): прийнята на восьмому з'їзді РКП(б) 18–23 берез. 1919 р. у Москві, 1979, с. 51). «У цей перехідний період, — визнавав В. Ленін, — ми повинні дати їм якомога кращі умови існування. Це буде найкраща політика, це буде найекономічніше господарювання! Інакше ми, заощадивши кількості мільйонів, можемо втратити стільки, що жодні мільярди не відновлять втраченого» (Ленін, 1973, с. 163–164).

Водночас із введенням більшовицькою владою нової економічної політики в Україні складний, украй жебрацький для населення економічний стан продовжував залишати його на межі смерті й виживання. До того ж, тривала політика жорстокої економії на всьому за катастрофічного браку продовольства, палива, одяжі й взуття, засобів освітлення тощо. Особливо катастрофічним було становище інтелігенції. Більше того, у зв'язку з голодом в Україні матеріальне становище старої інтелігенції значно погіршилося. «Раніше і більше за всіх, — писав М. Горький у ті роки, — від наслідків блокади страждають діти, а потім представники наукового світу, як люди кабінету і лабораторії, погано пристосовані до практичного життя і малодосвідчені у боротьбі за шматок хліба» (Горький, 1919, С. 1080). Ситуація ускладнювалась ще й тим, що внаслідок неврожаю на початку 20-х рр. XX ст. розпочався голод.

Питаннями забезпечення інтелігенції продовольчими товарами, поліпшення її побутових умов в Україні на початку 20-х рр. ХХ ст. особливо активно опікувався Всеукраїнський комітет сприяння вченим. «В цей час, — як підкреслювалось в довідці ВУКСУ, — країна переживала найжорстокішу кризу в усіх сферах народногосподарського життя, особливо в області продовольчого постачання міського населення, оточена з усіх боків щільним колом озброєних ворогів» (Із довідки Всеукраїнського комітету сприяння вченим Головнопрофосвіті УСРР про заходи Радянської влади по забезпеченню матеріального становища вчених, 1979, с. 281). І в цих умовах Раднарком України, розуміючи вимушену необхідність збереження старої інтелігенції та залучення її до будівництва нового суспільства, змушений був розпочати реалізацію певних заходів. Так улітку 1920 р. ініційовано створення спеціальної пайки для представників інтелігенції. Про це, наприклад, йшлося в постанові Раднаркому України «Про постачання харчами робітників освіти» від 22 червня 1920 року (Про постачання харчами робітників освіти: постанова Раднаркому України від 22 черв. 1920 р., с. 145). Подальшим кроком у цьому контексті є декрет Раднаркому УРСР (РНК) «Про поліпшення становища учених спеціалістів і заслужених робітників літератури і мистецтва» від 31 серпня 1920 року (Про поліпшення становища учених спеціалістів і заслужених працівників літератури і мистецтва: декрет РНК УСРР від 31 серп. 1920 р., с. 145). Документом передбачалась реалізація заходів, спрямованих не лише на поліпшення постачання, але й на здійснення певної системи заходів, котрі мали посприяти збереженню наукових сил і особливо цінних робітників мистецтва та літератури, необхідних для соціалістичного будівництва, розвитку народного господарства і культури, а також для забезпечення потреб т. зв. робітничо-селянської оборони (Із звіту Наркомосу УСРР про освітню роботу за 1920-1923 рр., 1979, с. 318).

Слід зауважити, що в 1921 р. в південній Україні в складі п'яти губерній із десяти розпочався голод, до якого призвів неврожай (Про поліпшення становища вчених фахівців та заслужених робітників літератури та мистецтва: постанова РНК від 6 берез. 1922 р.). Особливо жаклива ситуація спостерігалась серед наукової інтелігенції. У зв'язку з цим Раднарком УРСР 30 серпня 1921 р. вимушений був прийняти спеціальну постанову «Про поліпшення побуту наукових робітників». Розподіл академічних пайків мали здійснювати особливі комісії, які склалися з трьох осіб: від професури, Головнопрофосу і Наркомосвіти, а на місцях — від відповідних губернських органів. Постанова, до речі, забороняла виселення робітників науки з їхніх квартир та реквізицію майна. З метою створення певних умов життя і праці для науковців

Раднарком УРСР визнав необхідним створення Всеукраїнського комітету сприяння вченим (Про поліпшення побуту наукових працівників: постанова РНК УРСР від 30 серп. 1921 р.).

Потреба у ВУКСУ була такою нагальною, що ще до його юридичного оформлення створено Тимчасове бюро комітету, яке й розпочало видачу продовольства, одягу, білизни, палива тощо (*Наука на Україні*, 1922, с. 127). Положення про ВУКСУ затверджено 31 жовтня 1921 р. Комітет мав право призначати своїх представників в окремих пунктах України (Положення про Всеукраїнський комітет сприяння вченим: постанова РНК УСРР від 31 жовт. 1921 р.). До його складу, окрім представників урядових і партійних структур, входили і відомі представники інтелігенції — академіки, професори: Д. І. Багалій, А. Ю. Кримський, Д. О. Граве, В. Я. Данилевський, А.-Б. П. Пшеборський, Ч. Д. Кларк, Л. В. Писаржевський, Д. І. Яворницький, художники Л. В. Хоткевич і Б. М. Кратко та ін. (Збір законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921 р.). У подальшому до складу комітету увійшли також С. Ю. Семковський як голова Наукового комітету Наркомосу УРСР, письменник В. Еллан-Блакитний (Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1923 рік), професор О. О. Алов як представник секції наукових робітників, представник медичних працівників професор Ковалеров, голова Південбюро Всеукраїнського союзу професійних спілок (ВУСПС) М. Р. Долинко і заввідділом робітників освіти при Наркомосі УРСР М. І. Зотін (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 109, арк. 49).

Зрозуміло, що така увага до роботи ВУКСУ партійно-державної структури для створення відповідних умов праці та відпочинку вчених свідчила про те, що більшовицький режим у тих жорстких умовах розрухи і голоду, епідемій та жебрацтва змушений був дбати про вчених. Адже саме від них багато в чому залежала доля радянської системи, радянської влади й доля реалізації її суспільних проєктів, задекларованих у більшовицьких ортодоксальних талмудах. До речі, у деяких наукових центрах — Києві, Одесі, Харкові і Катеринославі — створено губернські відділення ВУКСУ (Штати Всеукраїнського Комітету допомоги вченим: постанова РНК від 8 серп. 1924 р.; *ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 171). Однак, як підкреслювалося у звіті ЦК Союзу робітників освіти V Всесоюзного з'їзду освітян, «в Україні ж, де секції (наукових робітників — В. Ш.) до того часу встигли значно укріпитися, місцеві комітети сприяння вченим було заплановано ліквідувати вже до кінця 1923 р. і функції їх передати до СНР» (*Профессиональный союз работников просвещения СССР в 1922–1924 гг.: отчет Центрального комитета Союза V Всесоюзному съезду*, 1925, с. 227). У Києві це

відбулося в лютому 1923 р. (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 196, арк. 120), у Харкові — у 1924 р. (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 164, арк. 37). Якщо перші СНР при Союзі Робосу виникають в Україні в 1921 р., то вже в 1924 р. СНР функціонували майже у всіх губернських центрах і перейняли повноваження від ліквідованих на місцях комітетів сприяння вченим (*ЦДАГО України*, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 67, арк. 26). Лише в деяких містах цю роботу виконували уповноважені ВУКСУ, адже в них незначна кількість наукових робітників не дозволяла створити секцію (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 151, арк. 1).

Оскільки ВУКСУ відіграв значну позитивну роль у виживанні вчених у ті жорстокі часи, розглянемо його роботу детальніше. Слід зауважити, що при комітеті діяло декілька комісій. Так, експертна комісія з кваліфікації опікувалась питаннями обліку і розподілу робітників залежно від їхньої кваліфікації за категоріями. Ця комісія була затверджена постановою Раднаркому УРСР від 6 березня 1922 р. для з'ясування категорій та кількості осіб, на яких мала поширюватися дія декрету від 30 серпня 1921 р., і порядок його втілення в життя. Постанова регламентувала і склад Комісії (Про поліпшення становища вчених фахівців та заслужених робітників літератури та мистецтва: постанова РНК від 6 берез. 1922 р.). Очоловав її голова Головлпрофосу і замнаркома освіти. До неї входили: троє представників від СНР Союзу Робосу і по одному від Укрбюро ЦК Робосу і Наукового комітету Наркомосу та його Методичної комісії.

В експертну комісію з преміювання наукових робітників за наукову роботу, затверджену в січні 1922 р., входили: двоє академіків від ВУАН, двоє представників від наукового комітету Головлпрофосу і по одному від Наркомосу, Наркомздорову, Всеукраїнської ради народного господарства (ВРНГ), кафедри марксизму і марксознавства університету ім. Артема та від СНР Харкова (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 15). Комісія з преміювання наукових робіт, до речі, у 1924 р. була передана із відома ВУКСУ до Укрголовнауки Наркомосу УРСР (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 167, арк. 6). Працювали і комісії ВУКСУ з організації літнього відпочинку вчених та їх лікування (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 67, арк. 31), академічного і соціального забезпечення, вирішення житлових проблем тощо (*ЦДАГО України*, ф. 33, оп. 1, од. зб. 151, арк. 4–10) У СНР, до яких перейшли функції ВУКСУ на місцях, вказані питання розподілялися між подібними комісіями. При бюро Харківської СНР, наприклад, у 1924 р. функціонували наступні комісії: житлова, експертна, культурно-освітня, тарифно-економічна, з влаштування в Будинки відпочинку, організації медичної допомоги, каси взаємодопомоги і комісії щодо організації

Будинків учених (*ЦДАГО України*, ф. 33, оп. 1, од. зб. 151, арк. 2). Водночас Київська СНР у лютому 1923 р., наприклад, організувала при Бюро секції декілька інших постійних комісій: з академічного пайка, академічного забезпечення, організації медичної допомоги, розподілу закордонної допомоги, бібліотечну комісію, а також кілька тимчасових комісій (*ЦДАГО України*, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 67, арк. 31).

З іншого боку, Бюро Харківської СНР для зв'язку з науковими робітниками на місцях створило інститут уповноважених, більшість яких входили до складу місткомів при закладах вищої освіти. Зв'язок же ВУКСУ з СНР забезпечувався за допомогою голови СНР, який входив до Бюро Комітету і його постійних комісій. Таким чином здійснювалася взаємодія ВУКСУ через СНР з науково-педагогічними кадрами (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 151, арк. 2). До того ж, взаємодія ВУКСУ з СНР коригувалася постановою Південбюро профспілок і ВУКСУ про ліквідацію Комітетів сприяння вченим (КСУ) на місцях і передавання ними справ СНР (*ЦДАГО України*, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 67, арк. 28).

Слід зауважити, що з приводу ліквідації Всеукраїнського комітету сприяння вченим на місцях не було одностайної думки. Відомий освітній і партійно-радянський діяч Г. Ф. Гринько, наприклад, в одному зі своїх листів визнавав, «що ми зробили велику помилку, коли відмовилися від «комітетів сприяння». Вважаю, — підкреслював він, — це найбільшою своєю помилкою за увесь час своєї роботи» (*ЦДАГО України*, ф. 166, оп. 1, од. зб. 891, арк. 44). Подібні сумніви були непоодинокими, і саме тому в 1924 р. ВУКСУ, все ж таки, продовжив свою роботу (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 208, арк. 85, 86).

ВУКСУ здійснював свою діяльність за рахунок коштів, які надавала держава, різних кредитів і пожертвувань як закладів, так і приватних осіб (Положення про Всеукраїнський комітет сприяння вченим: постановою РНК УСРР від 31 жовт. 1921 р., 1959). І хоча, як підкреслювалося у звіті ВУКСУ за перший рік свого існування, Комітет не відчував браку коштів, однак відсутність постійного і самостійного державного кошторису призвела до збоїв у роботі цього органу, затримки у виплатах і термінах видачі академічних пайків. Значна частина роботи Комітету велась завдяки випадковому недержавному фінансуванню (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 23, арк. 8). І лише з квітня 1923 р. розпочалося бронювання фінансів для ВУКСУ (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 1514, арк. 13 зв.). Щоправда, радянська влада в Україні, розуміючи важливість залучення на свою сторону вчених, опікувалася питаннями додаткового фінансування ВУКСУ. Так, за постановою Раднаркому України від 7 березня 1922 р., наприклад, «Про збільшення коштів

Комітету допомоги вченим» передбачалося додаткове фінансування Комітету (Про збільшення коштів комітету допомоги вченим: постановва РНК від 7 берез. 1922 р.).

І все ж таки фінансування ВУКСУ було вкрай незадовільним, що негативно вплинуло на допомогу вченим. Так, наприклад, з листопада 1921 р. по листопад 1922 р. підвищена наукова пенсія була видана лише трьом сім'ям покійних професорів, водночас таких виплат потребували десятки сімей науковців. До того ж, академпайки скоротилися практично вдвічі (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 3-зв.). Зменшення витрат на ВУКСУ особливо негативно вплинуло на академічне забезпечення вчених (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 13-зв., 14-зв.). До того ж, академічні ставки в Росії на 35% були вищі, ніж в Україні (*Вісті ВУЦВК*, 1924), с. 4). В умовах, коли в 1923 р. скасували натуральний пайок, вказані ставки були єдиними матеріальними видачами для вчених. Як підкреслював у звіті за час з листопада 1922 р. по листопад 1923 р. голова ВУКСУ М. Ф. Володимирський, скорочення з другого кварталу і до кінця 1923 р. кредитів Комітету на додаткове академічне забезпечення на 20% призводило ВУКСУ і наукових робітників до існування в надзвичайно складному становищі (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 13-зв., 14-зв., 15-зв., 16, 17).

У таких складних умовах ВУКСУ, прагнучи знайти можливості для поповнення свого кошторису, на засіданні 13 грудня 1923 р. намітив певні заходи. У спеціальній постанові ВУКСУ було, зокрема, передбачено: добитися отримання з місцевих коштів губвиконкомів субсидій для науковців з постановкою цього питання в Раднаркомі УРСР; взяти на себе зобов'язання надрукувати праці вчених в республіці та за кордоном, а також видання друком портретів видатних діячів науки, літератури і мистецтва України; добитися від Наркомосу УРСР погодження на виділення коштів закладами вищої освіти; залучити кооператив наукових діячів для участі в підтримці СНР тощо. Також академіку Д. І. Багалію доручалося ознайомитися з правилами, що існували в Наркомосі УРСР, щодо соціального забезпечення з видачі пенсій і допомоги з метою клопотання про доповнення цієї інструкції, якщо в цьому буде потреба (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 8).

Слід зауважити, що на той час при ВУКСУ функціонувало Бюро і Мале Бюро, які включали у свій склад представників відповідних наркоматів і науковців, а також співробітників СНР, до яких перейшли функції місцевих Комітетів сприяння вченим. На засіданні Бюро ВУКСУ 21 грудня 1923 р., наприклад, були присутні: Я. П. Ряппо, М. М. Зотін, М. Р. Долинко, професори: Н. Н. Алов, А. А. Цвігаєв, академік Д. І. Багалій та керуюча справами ВУКСУ – С. М. Бойм (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 2-зв., 7, 8).

Показово, що Раднарком УРСР, розуміючи роль науковців у здійсненні комуністичних ідей, змушений був вживати заходи з організації відпочинку і лікування вчених. З цією метою із резервного фонду в тому ж 1924 р. виділено лише на червень 6835 руб., які були розподілені на придбання курортних місць для наукових робітників, Кримський будинок відпочинку, Харківський, Київський, Одеський, Катеринославський будинки відпочинку тощо. До того ж, ВУКСУ надано кредит — 18762 руб., який був спрямований на сплату додаткового академічного забезпечення, премії науковцям, утримання СНР тощо (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 167, арк. 21, 22-зв.).

Деяку допомогу, хоча й тимчасову, науковим робітникам України надавали різноманітні емігрантські та іноземні товариства і організації. Питання про таку допомогу обговорювали на засіданні Раднаркому УРСР 18 жовтня 1921 р., на якому, до речі, порушували і питання щодо діяльності ВУКСУ загалом (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 18, арк. 404). І дійсно, на хвилі змінівівства емігрантська інтелігенція, як і вся українська емігрантська громадськість, організували певну допомогу українським науковцям. Так, Чехословацький комітет з організації допомоги вченим України надіслав пів вагона надто дефіцитних на той час канцелярських товарів (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 18, арк. 231). Українські емігранти з Вінніпегу через Празьке закордонне бюро допомоги голодуючим зібрали і вислали науковим робітникам України в 1923 р. 500 дол. (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 38, арк. 89, 309).

Пропонував свої послуги вченим України і Лондонський комітет допомоги російській еміграції (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 134). Намагалась поліпшити становище вчених України і Американська секція європейської студентської допомоги (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 196, 121). Вона, до речі, в середині 1924 р. виділила науковцям Києва 7500 дол., Одеси — 5000 дол. і Катеринослава — 2500 дол. (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 167, арк. 45).

Слід зауважити, що, незважаючи на сторонню допомогу, головним джерелом матеріальної підтримки науковців залишалось жебрацьке державне фінансування. Саме про це йшлося на засіданні Раднаркому України 16 червня 1925 р., на якому обговорювалась діяльність ВУКСУ і його державне фінансування на 1925–1926 бюджетний рік (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 209, арк. 17).

Необхідно відзначити, що робота ВУКСУ загалом допомагала виживанню науковців України, особливо на початку 20-х рр. ХХ ст., коли післявоєнна розруха, голод, епідемії і холод загрожували самому існуванню старої інтелігенції, особливо наукової та мистецької.

Слід зауважити, що існують поодинокі праці, присвячені роботі ВУКСУ (Литвинова, 1972, с. 55). Маючи певний фактографічний, цікавий для цього дослідження матеріал, стаття, водночас, не позбавлена окремих недоліків. Так, не можна погодитися із твердженням В. П. Литвинової, згідно з яким академічні пайки в Україні видавалися з 1919 р., адже системно академпайки для представників інтелігенції радянський режим увів влітку 1920 р. (Із довідки Всеукраїнського комітету сприяння вченим Головпрофосвіті УСРР про заходи Радянської влади по забезпеченню матеріального становища вчених, с. 281). До речі, і посилання в статті на архівні дані не підтверджують цього факту. До того ж, в указаній роботі (Там само, с. 53) постанова Раднаркому України від 30 серпня 1921 р. «Про поліпшення побуту наукових робітників» іменується декретом і йому приписується встановлення державної необхідності збереження наукових сил республіки. Насправді ж таку установу узаконено роком раніше в згаданому декреті від 31 грудня 1920 р. Постанова ж від 30 серпня 1921 р. спрямовувалася передусім на реалізацію принципової установки про «збереження наукових сил» (Про поліпшення побуту наукових працівників : постанова РНК УРСР від 30 серп. 1921 р.). Згідно з документом, Наркомос України зобов'язаний був забезпечити наукових робітників академічними пайками.

Зауважимо, що керівництво ВУКСУ періодично змінювалося. Так, якщо за постановою Раднаркому УРСР від 18 травня 1923 р. головував М. Ф. Владимирський (Збірник законень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1923 рік), то пізніше, з червня 1925 р., на посаду голови ВУКСУ призначено колишнього наркома освіти Г. Ф. Гринька (Про звільнення т. Владимирського з посади голови Комітету Допомоги Вченим та призначення на неї т. Гринька: постанова РНК УСРР від 18 черв. 1925 р.).

Таким чином можемо констатувати: незважаючи на нечувані труднощі післявоєнної доби, інтервенцію, економічні проблеми початку нової економічної політики, неврожай і, як його наслідок, голод, який охопив Україну, радянський режим змушений був приділяти значну увагу фінансуванню наукових робітників, влаштуванню їх побуту, відпочинку, рятуванню вчених від голодної, холодної чи епідемічної смерті. Адже, як ми неодноразово підкреслювали, більшовицький режим в Україні не міг ні існувати, ні відбудовувати народне господарство і тим паче створювати нове суспільство без залучення старої інтелігенції, передусім її головної частини — науковців.

Уже на першому засіданні ВУКСУ, яке відбулося ще до затвердження його положення, окреслено перспективний план можливого поліпшення становища наукової інтелігенції України. На цьому засіданні

були присутніми нарком освіти Г. Ф. Гринько, члени Комітету, а також ректори й політкомісари закладів вищої освіти Харкова, голови наукових товариств і члени наукового комітету Головпрофосвіти, нарком земельних справ. Г. Ф. Гринько, який став потім головою ВУКСУ, чітко означив основні труднощі роботи ВУКСУ. Він, до речі, зазначив, що «працювати прийдеться за умови малих ресурсів, маючи при цьому велику відповідальність» (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 171). Г. Ф. Гринько ознайомив зібрання з текстом Положення про ВУКСУ. Професор С. Ю. Семковський доповів зборам про ту роботу, яка була виконана в рамках допомоги вченим ще до формального відкриття Комітету. Водночас він виклав програму поліпшення його роботи. У постанові ВУКСУ, зокрема, вказувалося на необхідність упорядкування процесу видання академічних пайків і надавалося доручення щодо нагляду за цим уповноваженим Комітету: у Києві — В. П. Затонському, Одесі — В. П. Потьомкіну, в Катеринославі — І. Е. Клименко, Полтаві — І. Дробісню, Харкові — Г. Ф. Гриньку та ін. Їм же за допомогою губвиконкомів доручалося стежити за виконанням декретів з житлових питань щодо вчених. Були намічені заходи і щодо забезпечення вчених паливом і гасом, взуттям, білизною тощо, означено створення Будинків учених у Харкові, Одесі, Києві та Катеринославі, передбачалося використання санаторію в Гаспрі (Крим), у якому створено спецвідділення ім. Т. Г. Шевченка з виділенням в ньому 50 місць для українських учених. Намічено заходи і з організації видавничої справи для вчених, а також закупівлі закордонної наукової літератури. І, насамкінець, ВУКСУ постановив обрати зі свого середовища розпорядне бюро для ведення поточних справ, до якого увійшли: Г. Ф. Гринько, академік Д. І. Багалій і професор С. Ю. Семковський (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 171-зв., 172).

Отже, навіть побіжний огляд проблем, які були обговорені на одному з перших засідань ВУКСУ, свідчить про серйозність намірів Комітету щодо допомоги у виживанні вчених у той смертельно небезпечний для них час. Так, 19 жовтня 1921 р. ВУКСУ звернувся до Центрального земельно-житлового відділу з протестом проти виселення з квартири професорів Харкова: Б. Кричевського — музичний інститут, А. Занелло — члена наукового комітету Головпрофосвіти Наркомосу УРСР, професорів — О. Кагарова і А. Хотінського. ВУКСУ відзначав недопустимість порушень декрету Раднаркому УРСР від 30 серпня 1921 р. Подібний протест надіслав і Харківський губвиконком (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 4, арк. 7, 8). Більше того, ВУКСУ вдалося добитися від ВУЦВК відправлення телеграми всім губвиконкомам, у якій у категоричній формі вимагалось припинити виселення наукових робітників із

квартир, які вони займали, згідно з декретом Раднаркому УРСР від 30 серпня 1921 р. «Не обмежуватися формальною заборонаю, — підкреслювалося в телеграмі ВУЦВК, — а провести на ділі неухильно в практику жилвідділів» (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 4, арк. 50).

Окрім того ВУКСУ звернувся телеграмою до керманічів Центрального комітету поліпшення побуту вчених (ЦЕКППВ, рос. «ЦЕКУБУ») — в Москву А. В. Луначарському і в Петербург — Г. Зинов'єву і О. М. Горькому — з проханням допомоги вченим України. І допомога була надана. Фактично з цього часу 25% того, що отримувала ЦЕКППВ, йшло на вчених України (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 25, арк. 33). Так, наприклад, коли в листопаді 1923 р. із резервного фонду Раднаркому СРСР для ЦЕКППВ виділено 244500 червоних руб., то ВУКСУ передано 49000 червоних руб. (*ЦДАГО України*, ф. 166, оп. 1, од. зб. 794, арк. 251; *ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 109, арк. 24).

На початку свого існування ВУКСУ вдалося досягти певних результатів у допомозі науковим діячам, зокрема в постачанні їм дров і гасу. Так, за щомісячної норми 20 фунтів гасу і 200 пудів дров на рік на кожного наукового робітника Харківської губернії на початку листопада 1921 р. було фактично виділено 156 пудів дров на рік і 390 пудів гасу на місяць, відповідно, Київській — 144000 і 360, Одеській — 92000 і 230 тощо (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 4, арк. 20, 90). До того ж, ВУКСУ вжив термінових заходів, спрямованих на повну видачу академпайків науковим працівникам (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 4, арк. 90).

Нагадаємо, що до складу академпайка за нормою входило: 35 фунтів муки, 12 фунтів крупи, 6 фунтів гороху, 15 фунтів м'яса, 5 фунтів риби, 4 фунта жирів, 2 фунта цукру, ½ фунта кави, 2 фунта солі, 1 фунт мила, ¾ фунта тютюну і 5 коробок сірників. Пайок видавався як самим науковцям, так і їхнім сім'ям (Із довідки Всеукраїнського комітету сприяння вченим Головнопрофосвіті УСРР про заходи Радянської влади по забезпеченню матеріального становища вчених, с. 281).

Щоправда, заходи, які намічалися радянським урядом і ВУКСУ в Україні в ті складні часи, виконувалися не регулярно і не в повній мірі, іноді не виконувалися зовсім або виконувалися частково й зі значними затримками. Так, наприклад, Я. П. Ряппо, який тоді обіймав посаду замголови Головнопрофосвіти Наркомосу УРСР, у листі до ВУКСУ і Раднаркому України констатував, що на кінець 1921 р. академпайки, які, начебто, так суворо регламентувалися постановою Раднаркому УРСР від 30 серпня 1921 р., зовсім не видавалися протягом 2-х місяців, а мука — протягом 4-х місяців. «Вважаю, — писав Я.П. Ряппо, — що перебої видачі академпайка, не дивлячись на Декрет (Я. П. Ряппо

помилився — 30 серпня 1921 р. Раднарком УРСР прийняв не декрет, а постанову «Про поліпшення побуту наукових робітників» (Про персональні пенсії й допомогу особам, що мають виняткові заслуги перед Республікою: постанова ВУЦВК від 2 трав. 1923 р., с. 129) — В. Ш.) від 30/VIII, дискредитує радянську владу в очах ще не залученої до неї професури» (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 17-а, №10, 11., арк. 17, 46).

Слід зауважити, що ситуація дійсно була провальною. Так, наприклад, Г. Ф. Гринько змушений був відвідати кілька міст, де ситуація із матеріальним забезпеченням характеризувалась як вкрай критична. Особливо це відзначалося в Катеринославській губернії, де він провів засідання КСУ і після цього звернувся до Бюро ВУКСУ з проханням виділення допомоги вченим Катеринослава. На засіданні Наркомосу УРСР 17 березня 1922 р. були намічені заходи щодо допомоги науково-педагогічній інтелігенції Катеринославської губернії. Це стосувалося як матеріальної допомоги, так і відправлення іноземної літератури та видання праць учених (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 17-а, № 10, 11, арк. 17, 46).

Зрозуміло, що труднощі з академпайками, з продовольством загалом у ті часи пояснювались, як уже підкреслювалося, передусім наслідками розрухи після двох воєн, інтервенції і неврожаю, який призвів до голоду серед населення України. На грудень 1922 р. кількість пайків для вчених скоротилася порівняно з 1921 р. на половину і становила 4000 академпайків, водночас для мінімальних потреб учених України було необхідно щонайменше 5000 пайків, зокрема Харкову — 1175, Києву — 1175, Одесі — 1005, Катеринославу — 310, Подолії — 130, Полтаві — 90, Чернігову — 85, Волині — 30 (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 11, арк. 2,3; од. зб. 114, арк. 4).

Пайки, до речі, отримували й інші групи інтелігенції України. Так, на кінець 1921 р. було виділено 75 тис. пайків працівникам освіти. Водночас особлива турбота проявлялась до сільського вчителства (*ЦДАГО України*, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 2, арк. 10).

У Києві, наприклад, академпайки в лютому 1922 р. були розподілені між науково-педагогічною інтелігенцією закладів вищої освіти міста, ВУАН, Академією мистецтв, консерваторією, музично-драматичним інститутом, працівниками мистецтв, а також членами їхніх сімей. Щоправда, замість 2600 академпайків, які були необхідні, Київський продкомітет Наркомпроду УРСР отримав лише 1040. І в цих умовах представники ВУКСУ в Києві прийняли рішення виділяти пайки тим працівникам вищої школи, які задовольняють поняття «Ученого», тобто мали науковий і педагогічний стаж (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 18, арк. 108).

До представників інтелігенції, які отримали академпайки в той 1922 р. в м. Київ, наприклад, входило 95 осіб, які являли собою кращу частину художньої інтелігенції міста. Серед них були такі відомі майстри літератури і мистецтва: художник О. К. Богомазов, актор Н. А. Вершинін, режисер С. Т. Вірський, прима балету О. І. Гаврилова, актор І. Е. Замичковський, корифей українського театру М. К. Заньковецька, хормейстер оперного театру А. Л. Коваліні, соліст опери І. Н. Летичевський, актор і режисер А. Ф. Лундін, корифей українського театру А. К. Саксаганський, режисер драми М. Т. Строев, оперний диригент Л. П. Штейнберг, Л. В. Войтоловський, який мав літературні праці, В. В. Солодкоперцев, В. А. Чаговець, М. Х. Шелобський, автори праць у галузі мистецтва і багато інших. Усі 95 осіб мали стаж служіння мистецтву від 10 до 30 років, зокрема 33 — більше 20 років (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 33, арк. 35-зв.).

Водночас слід враховувати, що в Києві значна доля академпайків приходилась на ВУАН. Так, у січні 1921 р. їй виділено 500 пайків (*ЦДАГО України*, ф. 166, оп. 2, од. зб. 10, арк. 10). У Харкові в грудні 1921 р, наприклад, роздано 1789 академпайків, частина яких була надана і художній та освітній інтелігенції: театральному технікуму — 24, діячам літератури — 23, музичному технікуму — 39, музичному інституту — 42, діячам музики і театру — 19, діячам образотворчого мистецтва — 15, діячам науки — 33, художньому технікуму — 25, Наркомпросу УРСР — 76 тощо. Інші пайки розподілені між науково-педагогічною інтелігенцією закладів вищої освіти. Водночас робітники науки отримали 794 пайв дров, кількість яких також зменшувалася: у січні 1922 р. замість 882 осіб за списком отримали лише 687, а в березні 1922 — відповідно, замість 884 пайв дров отримано було 419 (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 9, арк. 1,38).

Загалом слід зауважити, що, незважаючи на певну допомогу в той час вченим, реальне становище інтелігенції України, зокрема згаданих науковців, залишалось надзвичайно катастрофічним. Навіть такі відомі діячі України, як А. Ю. Кримський, П. А. Тутковський, Д. І. Багалій, В. П. Єрмаков, Д. О. Граве і Ч. Д. Кларк, які за постановою Раднаркому УРСР від 13 вересня 1921 р. мали перебувати в особливо пільгових умовах існування і, зокрема, мали право на грошове винагородження, не отримували з лютого по червень 1922 р. по 75 руб. золотом (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 33, арк. 154). Бюро Київського КСУ в серпні 1922 р., наприклад, повідомляло наркома освіти України і ВУКСУ, що «професура Києва вимагає до себе більшої уваги. Вона виснажена голодуванням, усіякими хворобами на тлі голоду і нервових переживань. Серед професури Києва було 80% туберкульозних або близьких

до того, — наголошувалося у листі, — відсутність коштів, з одного боку, з другого — відсутність будь-чого, що можна продати» (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 33, арк. 138). Своєрідною подією для професури в ті складні часи був санаторій у Святошині, який намагались передати іншому відомству, що викликало обурення вчених. Водночас у санаторії лікувалося 30 наукових працівників, а санаторне лікування пройшло 82 науковців. Окрім державних субсидій професура здійснювала добровільні внески в кошторис санаторію (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 33, арк. 140-зв.).

Нагадаємо, що на той час в Україні функціонували будинки відпочинку для представників інтелігенції, зокрема в Харкові, Києві, Одесі та Катеринославі (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 3, 4). Водночас лише з листопада 1922 р. по листопад 1923 р. науковим працівникам у будинках відпочинку було надано 180 місць, а в санаторію під Ялтою відпочило 150 науковців. Загалом, за неповними даними, за вказаний період змогли поліпшити своє здоров'я по лінії ВУКСУ більше 1000 осіб, тобто практично одна третина всіх учених України. Окрім того, вживалися й інші форми і заходи, спрямовані на допомогу науковцям. Так, у 1923 р. розпочато фундування притулку для вдів наукових робітників і літніх учених у садибі поблизу хутора Россоховатого Золочівського району Харківської губернії (*ЦДАГО України*, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 13-зв.; 14).

Список посилань

- Вісті ВУЦВК* (1924). № 4. С. 4.
- Горький, М. (1919). Интернационал и интеллигенция. *Коммунистический интернационал*, 7/8, 1077–1080.
- Збір законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921 р. Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат Юстиції УРСР. 2-е офіц. вид. Харків. № 28 Ст. 634. (1921).
- Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1923 рік. Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. Харків. Ч. 17 Ст. 295. (1923).
- Із довідки Всеукраїнського комітету сприяння вченим Головпрофосвіті УСРР про заходи Радянської влади по забезпеченню матеріального становища вчених (1979). *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927*: збірник документів і матеріалів (С. 281). Київ.
- Із звіту Наркомосу УСРР про освітню роботу за 1920-1923 рр. (1979). *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927*: збірник документів і матеріалів. (С. 316–328). Київ.
- Кореспонденція з газети «Вісті ВУЦВК» про організацію і діяльність Миколаївського наукового товариства (1979). *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927*: збірник документів і матеріалів. (С. 282–284). Київ.

- Ленін, В. І. (1973). Доповідь про партійну програму 19 березня : [на VIII з'їзді РКП(б) 18–23 берез. 1919 р.]. *Повне зібрання творів*: у 55 т. : пер. з 5 рос. вид. (Т. 38, С. 148–168). Київ.
- Литвинова, В. П. (1972). Діяльність Всеукраїнського Комітету сприяння вченим (1921—1925 роки). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія*, 75, 6. Харків. 52–60.
- Наука на Україні* (1922). № 1. С. 127.
- О социальном обеспечении заслуженных работников науки : постановление Совета Народных Комиссаров от 13 сент. 1921 г. Збір законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921 р. Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат Юстиції УРСР. 2-е офіц. вид. Харків. № 17 Ст. 515. (1921).
- Об обеспечении деятельности проф. Данилевского : постановление Совета Народных Комиссаров от 17 мая 1921 г. Збір законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921 р. Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат Юстиції УРСР. 2-е офіц. вид. Харків. № 9. Ст. 249. (1921).
- Об обеспечении семьи проф. Шатилова : постановление Совета Народных Комиссаров от 2 авг. 1921 г. Збір законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921 р. Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат Юстиції УРСР. 2-е офіц. вид. Харків. Ч. 15. Ст. 411. (1921).
- Положення про Всеукраїнський комітет сприяння вченим: постанова РНК УСРР від 31 жовт. 1921 р. (1959). *Культурне будівництво в Українській РСР: важливіші рішення Комуністичної партії і радянського уряду, 1917–1959 рр.*: збірник документів у 2 т. (Т. 1 : (1917 — червень 1941 рр.), С. 134–135). Київ.
- Про вшанування сорокарічної сценічної діяльності М. К. Заньковецької: постанова Ради Народних Комісарів від 12 січ. 1923 р. (1923). *Вісті ВУЦВК*, 7 лют., 4.
- Про збільшення коштів комітету допомоги вченим : постанова РНК від 7 берез. 1922 р. Збірник постанов та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. Ч. 10 Ст. 171. Харків. (1922).
- Про звільнення т. Владимирського з посади голови Комітету Допомоги Вченим та призначення на неї т. Гринька: постанова РНК УСРР від 18 черв. 1925 р. Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського уряду України за 1925 рік Народний комісаріат юстиції. Відділ 1. Ч. 43 Ст. 294. Харків (1925).
- Про пенсійне забезпечення викладачів вищих шкільних закладів і робітничих факультетів, а також наукових робітників : постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 11 листоп. 1925 р. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1925 рік Народний комісаріат юстиції. Відділ 1 Ч. 88/89 Ст. 507. Харків (1925).
- Про персональні пенсії й допомогу особам, що мають виняткові заслуги перед

- Республікою : постанова ВУЦВК від 2 трав. 1923 р. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1923 рік Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. Ч. 14 Ст. 256. Харків (1923).
- Про поліпшення побуту наукових працівників : постанова РНК УРСР від 30 серп. 1921 р. Збір законів і розпоряджень Робітничо-Селянського уряду України за 1921 р. Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат Юстиції УРСР. 2-е вид. (офіц.). Ч. 16 Ст. 490. Харків (1921).
- Про поліпшення становища вчених фахівців та заслужених робітників літератури та мистецтва : постанова РНК від 6 берез. 1922 р. Збірник постанов та розпоряджень робітничо-селянського уряду України Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. Ч. 10 Ст. 169. Харків (1922).
- Про поліпшення становища учених спеціалістів і заслужених працівників літератури і мистецтва : декрет РНК УСРР від 31 серп. 1920 р. (1959). *Культурне будівництво в Українській РСР: важливіші рішення Комуністичної партії і радянського уряду, 1917–1959 рр.* : збірник документів у 2 т. (Т. 1 (1917 — червень 1941 рр.), С. 70–71). Київ.
- Про постачання харчами робітників освіти : постанова Раднаркому України від 22 черв. 1920 р. Збірник узаконень та розпоряджень Всеукраїнського революційного комітету. Рада Народних комісарів, Народний комісаріат юстиції. 1-е вид. (офіц.). № 16 ч. 1 Ст. 319. Харків (1921).
- Про увікопнення пам'яті В. Г. Короленка : постанова РНК від 24 січ. 1922 р. Збірник постанов та розпоряджень Робітничо-Селянського уряду України. Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. Ч. 3 Ст. 52. Харків (1922).
- Про увікопнення пам'яті й забезпечення родини професора Олександра Панасовича Потебні : декрет РНК від 31 берез. 1922 р. Збірник постанов та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. Ч. 15 Ст. 249. Харків (1922).
- Програма Російської Комуністичної партії (більшовиків) : прийнята на восьмому з'їзді РКП(б) 18–23 берез. 1919 р. у Москві (1979). *Комуністична партія Радянського Союзу в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК (1898–1970)* : пер. з 8 рос. вид. (Т. 2). Київ.
- Професіональний союз работников просвещения СССР в 1922–1924 гг.: отчет Центрального комитета Союза V Всесоюзному съезду* (1925). Москва: Работник просвещения.
- ЦДАГО України (Центральний державний архів громадських об'єднань України), ф. 166, оп. 1, од. зб. 891, арк. 44.
- ЦДАГО України, ф. 166, оп. 1, од. зб. 794, арк. 251.
- ЦДАГО України, ф. 166, оп. 2, од. зб. 10, арк. 10.
- ЦДАГО України, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 2, арк. 10.
- ЦДАГО України, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 67, арк. 26.
- ЦДАГО України, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 67, арк. 28.

- ЦДАГО України*, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 67, арк. 31.
ЦДАГО України, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 67, арк. 51-зв.
ЦДАГО України, ф. 33, оп. 1, од. зб. 151, арк. 2.
ЦДАГО України, ф. 33, оп. 1, од. зб. 151, арк. 4-10.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 102, арк. 136, 149.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 102, арк. 144.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 109, арк. 140, 145.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 109, арк. 158.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 109, арк. 24.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 109, арк. 49.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 134.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 13-зв., 14-зв.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 13-зв., 14-зв., 15-зв., 16, 17.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 14, 15
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 14-зв.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 15.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 171.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 171-зв, 172.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 2-зв., 7, 8.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 3, 4.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 3-зв.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 114, арк. 8.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 138, арк. 11.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 147, арк. 1-187.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 151, арк. 1.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 151, арк. 10.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 151, арк. 1-3.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 151, арк. 2.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 151, арк. 5, 10.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 151, арк. 5, 7.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 1514, арк. 13-зв.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 16, арк. 108, 131.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 164, арк. 37.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 165, арк. 1-а, 95.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 167, арк. 21, 22-зв.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 167, арк. 34.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 167, арк. 45.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 167, арк. 6.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 17, арк. 232.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 17, арк. 238, 240, 241.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 172, арк. 161, 166, 171.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 172, арк. 22, 23.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 172, арк. 53, 172.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 17-а, № 10, 11, арк. 17, 46.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 18, арк. 108.

- ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 18, арк. 231.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 18, арк. 404.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 196, арк. 120.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 196, арк. 121, 122.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 196, арк. 121.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 196, арк. 123.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 196, арк. 123–124.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 196, арк. 125.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 196, арк. 125-зв.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 196, арк. 126.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 208, арк. 85, 86.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 209, арк. 17.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 209, арк. 40.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 226, арк. 27–31.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 226, арк. 49, 139-зв.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 228, арк. 114.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 228, арк. 75–80.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 228, арк. 76.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 228, арк. 84, 88, 89, 91, 94.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 23, арк. 8.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 25, арк. 33.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 33, арк. 138.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 33, арк. 140-зв.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 33, арк. 154.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 33, арк. 35-зв.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 34, арк. 112.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 34, арк. 139.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 38, арк. 89, 309.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 4, арк. 20, 90.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 4, арк. 42, 44.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 4, арк. 50.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 4, арк. 7, 8.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 4, арк. 90.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 67, арк. 31.
ЦДАГО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 9, арк. 1, 38.
Шейко, В. М. (2019). Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917-1921 років: персоніфікована історіографія. *Культура України. Серія: Культурологія: збірник наукових праць*. (Вип. 64, С. 95–114). Харків.
Шейко, В. М. (2019). Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917-1921 рр.: галузева історіографія. *Вісник Харківської державної академії культури. Серія: Соціальні комунікації: збірник наукових праць*. (Вип. 55, С. 26–44). Харків.
Шейко, В. М. (2019). Інтелігенція і влада в часи української революції 1917-1921 рр.: узагальнена історіографія. *Культура України: збірник наукових праць*. (Вип. 66, С. 9–29). Харків.

- Шейко, В. М. (2019). Інтелекція і влада в часи Української революції 1917–1921 рр.: історіографія за окремими сферами культури. *Вісник Харківської державної академії культури. Серія: Соціальні комунікації*: збірник наукових праць. (Вип. 54, С. 135–149). Харків.
- Шейко, В. М. Українізація та інтелекція в часи Української революції 1917–1921 рр.: історіографічний аспект. *Культура України* : збірник наукових праць. (Вип. 65, С. 18–34). Харків, 2019.
- Штати Всеукраїнського Комітету допомоги вченим : постанова РНК від 8 серп. 1924 р. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1924 рік Народний комісаріат юстиції. 4-е вид. Відділення І ч. І № 23/24 Ст. 195. Харків (1924).

References

- Visti VUTsVK* (1924). № 4. P. 4. [in Ukrainian]
- Gorky, M. (1919). International and intelligentsia. *Communist International*, 7/8, 1077–1080. [in Russian]
- Collection of laws and orders of the workers' and peasants' government of Ukraine for 1921*. Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR, People's Commissariat of Justice of the Ukrainian SSR. 2nd official ed. Kharkiv. № 28 art. 634. (1921). [in Ukrainian]
- Collection of laws and orders of the workers' and peasants' government of Ukraine for 1923*. Council of Assistance to Scientists of the Main Professional Education of the USSR on the measures of the Soviet authorities concerning ensuring the financial state of scientists (1979). *Cultural development in the Ukrainian SSR, 1917–1927: a collection of documents and materials* (P. 281). Kyiv. [in Ukrainian]
- From the report of the People's Commissariat of the USSR on educational work for 1920–1923 (1979). *Cultural development in the Ukrainian SSR, 1917–1927: a collection of documents and materials*. (Pp. 316–328). Kyiv. [in Ukrainian]
- Correspondence from the newspaper “Visti VUTSVK” about the organization and activities of the Mykolaiv scientific society (1979). *Cultural development in the Ukrainian SSR, 1917–1927: a collection of documents and materials*. (Pp. 282–284). Kyiv. [in Ukrainian]
- Lenin, V. I. (1973). Report on the party program of March, 19: [at the VIII Congress of the RCP (b) March 18–23. 1919]. *Complete collection of works*: in 55 volumes: The first ed. from 5 Russian ed. Vol. 38, pp. 148–168). Kyiv. [in Ukrainian]
- Litvinova, V. P. (1972). Activities of the All-Ukrainian Committee for the Assistance to Scientists (1921–1925). *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. Series: History, 75, 6. Kharkiv. 52–60. [in Ukrainian]
- Nauka na Ukraine* (1922). № 1. P. 127. [in Russian]
- On the social insurance of honored workers of science: the decision of the Council of People's Commissars of 13 September, 1921 *Collection of laws and orders of the workers' and peasants' government of Ukraine for 1921*. Council of

- People's Commissars of the USSR, People's Commissariat of Justice of the USSR. 2nd off. ed. Kharkiv. № 17 Art. 515. (1921). [in Russian]
- On ensuring prof. Danilevsky's activities: Resolution of the Council of People's Commissars of May 17, 1921. *Collection of laws and regulations of the workers' and peasants' government of Ukraine for 1921*. Council of People's Commissars of the USSR, People's Commissariat of Justice of the USSR. 2nd of. ed. Kharkiv. № 9. Art. 249. (1921). [in Russian]
- On ensuring prof. Shatilov's family: Resolution of the Council of People's Commissars of August 2, 1921 *Collection of laws and orders of the workers' and peasants' government of Ukraine for 1921*. Council of People's Commissars of the USSR, People's Commissariat of Justice of the USSR. 2nd of. ed. Kharkiv. Part 15. Art. 411. (1921). [in Russian]
- The Statutes of the All-Ukrainian Committee for Assistance to Scientists: Resolution of the CPC of the USSR of October 31, 1921 (1959). *Cultural Development in the Ukrainian SSR: The Most Significant Decisions of the Communist Party and the Soviet Government, 1917–1959: a collection of documents in 2 volumes (Vol. 1: (1917 — June 1941), pp. 134–135)*. Kyiv. [in Ukrainian]
- On honoring of M. K. Zankovetska's forty-year stage activities: Resolution of the Council of People's Commissars of January 12, 1923 (1923). *Visti VUTSVK*, February 7, 4. [in Ukrainian]
- On Comrade Vladymyrskyi's dismissal from the position of the Head of the Committee for Assistance to Scientists and Comrade Hryenko's appointment: Resolution of the CPC of the USSR of June 18, 1925. *Collection of laws and orders of the Workers' and Peasants' Government of Ukraine for 1925* People's Commissariat of Justice. Section 1. Part 43, Art. 294. Kharkiv (1925). [in Ukrainian]
- On the pension provision of teachers of higher educational institutions and workers' faculties, as well as researchers: the resolution of the All-Ukrainian Central Executive Committee and the CPC of the USSR of November 11, 1925. *Collection of laws and orders of the workers' and peasants' government of Ukraine for 1925*. People's Commissariat of Justice. Section 1 Part 88/89 Art. 507. Kharkiv (1925). [in Ukrainian]
- On personal pensions and assistance to persons who have exceptional merits before the Republic: the resolution of the All-Ukrainian Central Executive Committee of May 2, 1923. *Collection of laws and orders of the workers' and peasants' government of Ukraine for 1923*. Council of People's Commissars of the USSR, People's Commissariat of Justice of the USSR. Part 14 of Art. 256. Kharkiv (1923). [in Ukrainian]
- On improving the living conditions of scientists: the decision of the CPC of the USSR from 30 Aug., 1921. *Collection of laws and orders of the Workers' and Peasants' Government of Ukraine for 1921*. Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR, People's Commissariat of Justice of the Ukrainian SSR. 2nd ed. (official). Part 16 of Art. 490. Kharkiv (1921). [in Ukrainian]

- On improving the situation of scientists and honored workers of literature and art: the Decision of CPC of March 6, 1922. *Collection of resolutions and orders of the workers' and peasants' government of Ukraine*, the Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR, the People's Commissariat of Justice of the Ukrainian SSR. Part 10 of Art. 169. Kharkiv (1922). [in Ukrainian]
- On improving the position of scholars and honored workers of literature and art: the Decree of the CPC of the USSR of August 31, 1920 (1959). *Cultural development in the Ukrainian SSR: the most significant decisions of the Communist Party and the Soviet government, 1917–1959: a collection of documents in 2 volumes* (Vol. 1 (1917 — June 1941), pp. 70–71). Kyiv. [in Ukrainian]
- On the supply of food to educators: the resolution of the Council of People's Commissars of Ukraine of June 22, 1920. *Collection of laws and orders of the All-Ukrainian Revolutionary Committee*. Council of People's Commissars, People's Commissariat of Justice. The 1st ed. (official). № 16, part 1, Art. 319. Kharkiv (1921). [in Ukrainian]
- On V. H. Korolenko commemoration: CPC resolution of January 24, 1922. *Collection of resolutions and orders of the Workers' and Peasants' Government of Ukraine*. Council of People's Commissars of the USSR, People's Commissariat of Justice of the USSR. Part 3 of Art. 52. Kharkiv (1922). [in Ukrainian]
- On Professor Oleksandr Panasovych Potebnia commemoration and supporting his family: CPC decree of March 31, 1922. *Collection of resolutions and orders of the workers' and peasants' government of Ukraine*. Council of People's Commissars of the USSR, People's Commissariat of Justice of the USSR. Part 15 of Art. 249. Kharkiv (1922). [in Ukrainian]
- The Program of the Russian Communist Party (Bolsheviks): adopted at the Eighth Congress of the RCP (B) March 18–23, 1919 in Moscow (1979). *The Communist Party of the Soviet Union in the resolutions and decisions of congresses, conferences and plenums of the Central Committee (1898–1970)*: transl. from 8th Russian edition. (Vol. 2). Kyiv.). [in Ukrainian]
- The Trade Union of Educators of the USSR in 1922–1924: Report of the Central Committee of the Union to the V All-Union Congress* (1925). Moscow: Rabotnik prosveshcheniya. [in Russian]
- CSAPA of Ukraine (*Central State Archive of Public Associations of Ukraine*), f. 166, s. 1, archive unit 891, p. 44. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine, f. 166, s. 1, archive unit 794, p. 251. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine, f. 166, s. 2, archive unit 10, p. 10. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine, f. 2717, s. 1, archive unit 2, p. 10. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine, f. 2717, s. 1, archive unit 67, p. 26. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine, f. 2717, s. 1, archive unit 67, p. 28. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine, f. 2717, s. 1, archive unit 67, p. 31. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine, f. 2717, s. 1, archive unit 67, p. 51 — reverse side. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine, f. 33, s. 1, archive unit 151, p. 2. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine, f. 33, s. 1, archive unit 151, pp. 4–10. [in Ukrainian]

- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 102, pp. 136, 149. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 102, p. 144. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 109, pp. 140, 145. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 109, p. 158. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 109, p. 24. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 109, p. 49. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 114, p. 134. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 114, pp. 13 — reverse side, 14 — reverse side. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 114, pp. 13 — reverse side, 14 — reverse side, 15 — reverse side, 16, 17. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 114, pp. 14, 15. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 114, p. 14 — reverse side. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 114, p. 15. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 114, p. 171. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 114, pp. 171 — reverse side, 172. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 114, pp. 2 — reverse side, 7, 8. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 114, pp. 3, 4. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 114, p. 3 — reverse side. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 114, p. 8. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 138, p. 11. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 147, pp. 1–187. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 151, p. 1. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 151, p. 1. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 151, pp. 1–3. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 151, p. 2. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 151, pp. 5, 10. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 151, pp. 5, 7. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 1514, p. 13 — reverse side. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 16, pp. 108, 131. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 164, p. 37. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 165, pp. 1-a, 95. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 167, pp. 21, 22 — reverse side. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 167, p. 34. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 167, p. 45. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 167, p. 6. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 164, p. 37. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 17, p. 232. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 17, pp. 238, 240, 241. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 172, pp. 161, 166 171. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 172, pp. 22, 23. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 172, pp. 53, 172. [in Ukrainian]

- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 17-a, № 10, 11, pp. 17, 46. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 18, p. 108. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 18, p. 231. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 18, p. 404. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 196, p. 120. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 196, p. 121. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 196, p. 123. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 196, p. 125 — reverse side. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 196, p. 126. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 209, p. 17. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 167, pp. 21, 22 — reverse side. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 226, pp. 27–31. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 226, pp. 49, 139 — reverse side. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 228, p. 114. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 228, pp. 75–80. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 228, p. 76. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 228, pp. 84, 88, 89, 91, 94. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 23, p. 8. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 25, p. 33. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 33, p. 138. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 33, p. 140 — reverse side. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 33, p. 154. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 33, p. 35 — reverse side. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 34, p. 139. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 4, pp. 20, 90. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 4, pp. 42, 44. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 4, pp. 7, 8. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 4, p. 90. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 67, p. 31. [in Ukrainian]
- CSAPA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 9, pp. 1, 38. [in Ukrainian]
- Sheyko V. M. (2019). The Intelligentsia and the Authorities during the Ukrainian Revolution of 1917–1921: Personified Historiography. *Kultura Ukrainy. Ser. Cultural Studies*. Collection of scientific papers. Issue 64, pp. 95–114. Ministry of Culture of Ukraine, Kharkiv State Academy of Culture. Kharkiv. [in Ukrainian].
- Sheyko V. M. (2019). The Intelligentsia and the Authorities during the Ukrainian Revolution of 1917–1921: Branch Historiography. *Visnyk Kharkivskoi Derzhavnoi Akademii Kultury. Series Social Communications*. Collection of scientific papers. Issue 55, pp. 26–44. Ministry of Culture, Youth and Sports of Ukraine, Kharkiv State Academy of Culture. Kharkiv. [in Ukrainian].
- Sheyko V. M. (2019). The Intelligentsia and the Authorities during the Ukrainian Revolution of 1917–1921: Generalized Historiography. *Kultura Ukrainy*. Collection of scientific papers. Issue 66, pp. 9–29. Ministry of Culture,

-
- Youth and Sports of Ukraine, Kharkiv State Academy of Culture. Kharkiv. [in Ukrainian].
- Sheyko V. M. (2019). The Intelligentsia and the Authorities during the Ukrainian Revolution of 1917–1921: Historiography of Definite Fields of Culture. *Visnyk Kharkivskoi Derzhavnoi Akademii Kultury. Series Social Communications*. Collection of scientific papers. Issue 54, pp. 135–149. Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv. [in Ukrainian].
- Sheyko V. M. (2019). Ukrainization and the Intelligentsia during the Ukrainian Revolution of 1917-1921: a Historiographic Aspect. *Kultura Ukrainy*. Collection of scientific papers. Issue 65, pp. 18–34. Ministry of Culture, Youth and Sports of Ukraine, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv. [in Ukrainian].
- The staff of the All-Ukrainian Committee for Assistance to Scientists: CPC Resolution of August 8, 1924. *Collection of laws and orders of the workers' and peasants' government of Ukraine for 1924*. People's Commissariat of Justice. The 4th edition. Part 1. № 23/24. Art. 195. Kharkiv (1924). [in Ukrainian]

Надійшла до редколегії 13.05.2020 р.